

Жюль Верн ДІТИ КАПІТАНА ГРАНТА

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ I РИБИНА-МОЛОТ

26 липня 1864 року під дужим північно-східним вітром по хвилях Північного каналу стрілою летіла чудова яхта. На її гафелі ¹ майорів англійський прапор, а на вершечку грот-щогли голубий вимпел сяв вигаптуваними золотом, з герцогською короною над ними, літерами «Е. Г.» Яхта мала назву «Дункан». Вона належала лордові Гленарвану, одному серед шістнадцяти шотландських перів, що засідали в палаті лордів, найвизначнішому членові славнозвісного в Сполученому Королівстві Темзівського яхт-клубу.

На борту яхти разом із лордом Гленарваном була його молода дружина леді Гелена й двоюрідний брат — майор Мак-Наббс.

Нещодавно збудована яхта вийшла на випробування в море за кілька миль від Клайдської

¹ Гафель — похила рейка, прикріплена одним кінцем до щогли.

затоки й тепер поверталась до Глазго. На видноколі вже забовванів острів Аррен, коли раптом вахтовий матрос сповістив, що в кільватері пливе величезна рибина. Капітан Джон Манглс наказав негайно повідомити про це лорда Гленарвана, і той не забарився зійти на ют² із майором Мак-Наббсом.

— Що це за рибина? — спитав він капітана.

— Я гадаю, сер, це велика акула, — відповів той.

— Акула в цих водах! — вигукнув Гленарван.

— Хай це вас не дивує, — мовив капітан, — вона належить до того поріддя акул, що зустрічаються в усіх морях і під усіма широтами. Коли я не помиляюсь, ця тварюка — риба-молот. Якщо ваша згода, сер, і коли леді Гленарван матиме втіху від таких дуже цікавих ловів, то ми швидко дізнаємось, що то воно за рибина.

— Як на вашу думку, Мак-Наббсе? — звернувся Гленарван до майора. — Варто почати полювання?

— Наперед приєднуюсь до вашої ухвали, — спокійно відповів майор.

— До речі, — зауважив Джон Манглс, — таких жажливих хижаків конче треба винищувати. Використаймо нагоду, з вашого дозволу, і це буде й

² Ют — кормова частина горішньої палуби на судні.

захватне видовище й добре діло заразом.

— Гарзд, Джоне, починайте, — мовив Гленарван.

Він послав попередити леді Гелену, й вона невдовзі піднялась на ют, вельми зацікавлена дивовижним полюванням.

Море було спокійне, і це дозволяло без жодних перешкод спостерігати рвучкі рухи акули: вона то пірнала, то знову шалено кидалась навздогін яхті. Джон Манглс зробив потрібні розпорядження. Матроси перекинули через правий борт міцну линву з гачком на кінці, насадивши на нього наживку — шмат сала. Ненажерлива рибина, дарма що була ярдів за п'ятдесят од яхти, одразу відчула принаду і щосили погнала до «Дункана». Тепер було добре видно, як її плавці, чорні знизу й сірі на кінцях, розтинали хвилю, а хвіст правив за стернове весло. Що ближче підпливала акула, то сильніше в її здоровенних вирячених баньках спалахувала жадоба, а коли вона переверталася, в роззявленій пащі виднілось чотири ряди білих зубів. Широчезна голова скидалася на подвійний молоток, наштрикнутий на держак. Джон Манглс не помилився: то була справді риба-молот, найзажерливіша поміж акул.

Пасажири й команда «Дункана» пильно стежили за акулою. Ось вона підпливла до гачка, перевернулася догоричерева, щоб вигідніше

схопити наживку, й величезний кусень сала миттю зник у її неосяжній горлянці. Сильно смикнувши линву, акула сама себе «підсікла», і матроси заходилися піднімати страховище за допомогою блоків, закріплених на грот-реї.

Почувши, що її витягають з рідної стихії, акула шалено затіпалась. Але її швидко вгамували, накинувши на хвіст зашморг. За кілька хвилин рибину підняли над бортовими сітками й скинули на палубу. Матрос обережно наблизився й сильним ударом сокири відтяв її страхітливий хвіст.

Полювання завершилося. Хижак уже нікого не лякав. Ненависть матросів до акули була вдоволена, але їхня цікавість — ні. На суднах завжди дотримуються звичаю ретельно досліджувати акулочий шлунок. Моряки добре знають, яка це невибаглива ненажера, і щоразу чекають на цікаву несподіванку. Часто-густо їхні надії бувають не марні.

Леді Гелена не схотіла дивитися на таку відразливу сцену й перейшла в рубку. Акула ще дихала. Вона була футів із десять завдовжки і важила понад шістсот фунтів. Такий розмір і вага не якісь виняткові, та риба-молот хоч і не найбільша, однак найнебезпечніша серед поріддя акул.

Незабаром рибину, не панькаючись із нею, розітнули сокирою навпіл. У шлунок запустили гака, та виявилось, що він зовсім порожній. Мабуть, акула

вже давно постила. Розчаровані матроси хотіли були викинути порубані рештки в море, коли раптом боцман помітив: у акулячих нутрощах ніби щось застрягло.

— Диви! Що воно таке? — вигукнув він.

— Мабуть, шматок скелі, що його акула проковтнула, аби напхати собі черево, — сказав один матрос.

— Та ні,- заперечив інший. — То гарматне ядро, яке влучило їй просто в шлунок, але не встигло перетравитися, тільки й того!

— Годі базікати! — озвався Том Остін, помічник капітана. — Чи ви не бачите, що ця драпіжниця — п'яниця непросипенна: аби не втратити ані краплини, вона лигнула вино разом із пляшкою.

— Як! — вигукнув Гленарван. — Невже то пляшка?

— Авжеж, — ствердив і боцман. — Та, видно, потрапила вона туди не з винного льоху.

— Ану лишень, Томе, — мовив Гленарван, — витягніть її звідти, тільки обережніше. В таких знайдених у морі пляшках часто бувають важливі документи.

- І ви в це вірите? — спитав Мак-Наббс.

— А чого ж, це вряди-годи трапляється.

— Я не збираюсь сперечатися, — відказав майор. — Цілком можливо, що тут є якась таємниця.

— Зараз дізнаємось, — відповів Гленарван. — Ну, Томе?

— Дорогий майоре, — мовила Гелена, — нам байдужісінько, що це за пляшка, раз ми не знаємо, звідки вона припливла.

— Ми це визнаємо, люба Гелено, — заперечив Гленарван. — Уже й зараз можна сказати з певністю: пляшка прибула здалеку. Гляньте на вапнисті речовини, які вкривають її: вода перетворила їх на справжній камінь. Наша пляшка довго блукала в океані, перш ніж потрапила до акулячого черева.

— Ось, — відповів той, показуючи якусь неоковирну річ, що її видобув з акулячого шлунка.

— Гаразд. Накажіть гарненько обмити цю бридку штуку, і хай принесуть її мені.

Том виконав наказа, і пляшка, знайдена за таких незвичайних обставин, невдовзі опинилась на столі в кают-компанії. Біля столу посідали Гленарван, майор Мак-Наббс, капітан Джон Мангліс, а також леді Гелена, бо жінки, як кажуть, геть усі дуже цікаві.

На морі що не трапиться — завжди подія. Хвилинку всі сиділи мовчки, звернувши запитливі погляди на цей крихкий дарунок моря. Що ховає він — таємницю страшного лиха чи лиш дрібну звісточку, з нудьги звірену на примху хвиль якимсь мореплавцем?

Однак слід було довідатись, чого варта їхня

знахідка, і Гленарван не гаючись, з обачністю, якої вимагає такий-от випадок, узявся оглядати пляшку. Він був схожий на коронера,³ котрий вивчає сліди злочину. І Гленарван чинив слушно, бо часом найдрібніша прикмета може навести на неабияке відкриття.

Спочатку пляшку ретельно оглянули ззовні. На її вузькій видовженій шийці ще зберігся кінчик поржавілого дротика. Стінки пляшки, грубі й міцні, здатні були витримати тиск кількох атмосфер. Отже, її виготовлено в Шампані. Такими пляшками винороби Аї й Еперне перебивають ніжки стільців, і на склі не залишається навіть подряпини. Тож не дивно, що й ця пляшка витримала злигодні тривалих мандрів.

— Пляшка фірми Кліко, — визначив майор.

Мак-Наббса мали за фахівця в таких справах, і йому ніхто не заперечив.

— Цілком згоден із вами, — сказав майор. — Видно, ця тендітна посудина, закута в кам'янистий панцир, чимало подорожувала.

— Але відкіля ж вона? — нетерпеливилась Гелена.

— Заждіть, люба Гелено, заждіть трішечки.

³ Коронер — офіційна особа в Англії, що веде розслідування у підозрілих випадках раптової смерті. (Прим. автора.)

Треба набратися терпцю. Сподіваюсь, пляшка сама відповість на всі наші питання.

Гленарван почав зішкрібати з шийки тверду шкаралупу, і незабаром показався корок, сильно пошкоджений морською водою.

— Це дуже прикро, — занепокоївся Гленарван, — коли тут є документи, вони могли попсуватися.

— Боюсь, що так, — погодився майор.

— До того ж кепсько закоркована пляшка могла легко піти на дно, це просто щасливий випадок, що акула її ковтнула завчасу й приставила на борт «Дункана».

— Безперечно, — озвався Джон Мангліс, — проте було б краще, якби ми виловили цю пляшку в відкритому морі, під певним градусом довготи й широти. Тоді, дослідивши повітряні й морські течії, можна б визначити її шлях. А тепер, та ще з таким листоношею, як акула, що пливе проти вітру й течії, встановити це буде важкенько.

— Побачимо, — мовив Гленарван і обережно вийняв корок.

По кают-компанії розійшовся міцний солоний дух морської води.

— Що там? — по-жіночому нетерпляче спитала Гелена.

— Так, я не помилився. Тут папери, — відповів Гленарван.

— Документи! Документи! — вигукнула Гелена.

— Але, здається, вони відволожились, бо поприлипали до стінок, не можна витягти.

— Розіб'ємо її,- запропонував Мак-Наббс.

— Я волів би її зберегти, — відказав Гленарван.

— Та й я так само, — погодився майор.

— Авжеж, — додала й Гелена, — але те, що всередині, коштовніше за пляшку, отже доведеться пожертвувати нею заради вмісту.

— Якщо відбити саму тільки шийку, сер, — втрутився Джон Мангліс, — ми витягнемо документи, анітрохи їх не пошкодивши.

— То зробімо ж це хутчій, любий Едварде! — мовила Гелена.

Справді, в такий спосіб можна було врятувати і папери, і дорогоцінну пляшку; тож лорд Гленарван наважився на цю операцію. Затверділа оболонка була міцна, немов граніт; її довелось розбити молотком. Небавом на стіл посипались скалочки скла й показалися зліплені, вологі папірці. Гленарван потихеньку витяг їх, обережно відділив один від одного й розклав перед собою на столі. Леді Гелена, майор і капітан оточили його тісним колом.

Розділ II ТРИ ДОКУМЕНТИ

На попованих морською водою папірцях ледве можна було розібрати кілька слів, рядки розповзлися й майже зовсім стерлися. Протягом кількох хвилин Гленарван мовчки уважно розглядав їх, повертав на всі боки, роздивлявся проти світла, пильно вивчаючи найменші залишки письма, помилені морем. По тому повернувся до своїх друзів, що невідступно стежили за ним занепокоєними очима.

— Тут, — сказав Гленарван, — три окремих документи, очевидно, три копії, написані англійською, французькою й німецькою мовами. Слова, які збереглися, не полишають у цьому жодного сумніву.

— Але можна добрати з них зміст? — спитала Гелена.

— Важко сказати щось певне: багатьох слів бракує.

— Мабуть, вони доповнюють одне одне? — спитав майор.

— Безперечно, — сказав Джон Манглс. — Не може бути, щоб вода знищила в усіх трьох документах ті ж самі слова. Зіставляючи уривки фраз, ми зрештою спроможемось відновити їхній зміст.

— Оце ми зараз і зробимо, — сказав Гленарван, — але діяти будемо за певною системою. Найперш візьмемо англійський документ.

Тут слова й рядки виглядали так:

62	<i>Bri</i>		<i>gow</i>	
<i>sink</i>				<i>stra</i>
	<i>aland</i>			
<i>skipp</i>		<i>Gr</i>		
			<i>that monit of long</i>	
<i>and</i>	<i>lost</i>			<i>ssistance</i>

— Справді, небагато з цього зрозумієш, — розчаровано сказав майор.

— Як би там не було, — зауважив Джон Манглс, — написано по-англійському.

— Безперечно, — ствердив Гленарван, — слова *sink*, *aland*, *that*, *and*, *lost* залишилися недоторкані; *skipp*, напевне, означає «шкіпер». Очевидно, йдеться про якогось містера Гр..., мабуть, капітана затонулого судна.⁴

— Додамо ще уривки слів *monit* і *ssistance*,⁵ —

⁴ Слова *sink*, *aland*, *that*, *and*, *lost* означають: «тонути», «берег», «цей», «і» «загиблій». (Прим. автора.)

⁵ *Monition* означає «документ», *assistance* — «допомога». (Прим. автора.)

сказав Джон Мангліс, — вони цілком зрозумілі.

— О, то ми вже добрали дещо! — вигукнула Гелена.

— На жаль, тут бракує цілих рядків, — зауважив майор. — Як дізнатись про назву судна, місце загибелі?

— Дізнаємось і про це, — запевнив Гленарван.

— Авжеж, — мовив майор. — Але в який спосіб?

— Доповнюючи один документ іншим.

— Тож не гайте часу! — поквапила леді Гелена.

На другому папірцеві, попсованому ще гірш, ніж попередній, збереглося лише кілька поодиноких слів:

<i>7 Juni</i>	
	<i>Glas</i>
<i>zwei</i>	<i>atrosen</i>
	<i>graus</i>
	<i>bringt ihnen</i>

— Це написано по-німецькому, — сказав Джон Мангліс, кинувши оком на документ.

— А ви знаєте німецьку мову? — спитав

Гленарван.

— Так, знаю добре, сер.

— Тоді скажіть нам, що означають ці слова.

Капітан уважно прочитав документ.

— Насамперед, — пояснив він, — можна визначити, коли сталася аварія: 7 Juni — тобто 7 червня; зіставивши це з цифрою 62 англійського документа, матимемо повну дату: 7 червня 1862 року.

— Чудово! — вигукнула Гелена. — Далі, Джоне!

— У тому ж рядку я бачу склад Glas; приєднавши до нього частку слова gow першого документа, матимемо Glasgow. Як видно, йдеться про корабель з порту Глазго.

- І я так гадаю, — мовив майор.

— Другого рядка зовсім бракує, — вів далі молодий капітан. — Але в третьому я розібрав такі важливі слова: zwei, тобто «два», і atrosen, або скорше Matrosen, тобто «матроси».

— Отже, — підсумувала Гелена, — йдеться про капітана й двох матросів?

— Мабуть, так, — відповів Гленарван.

— Признаюся вам, сер, — обізвався Джон Мангліс, — що з наступним словом — graus — я потрапляю в скруту. Не знаю, як його витлумачити. Може, нам стане в пригоді третій документ. А два останніх слова розшифрувати неважко: Bringt ihnen

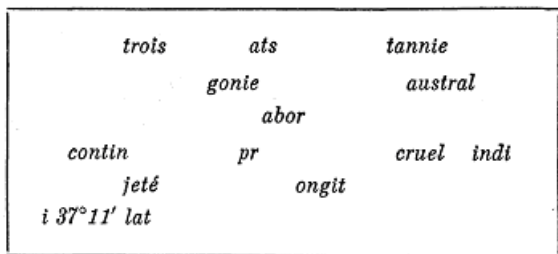
означає «подайте їм», і якщо ми поставимо їх поруч з англійським словом assistance із того самого рядка першого документа, у нас вийде фраза: «Подайте їм допомогу».

— Так! «Подайте їм допомогу»! — повторив Гленарван. — Але де ж ці бідолахи? Тут нічого не сказано, де саме потонув корабель.

— Будемо сподіватися, що французький документ виявиться ясніший, — сказала Гелена.

— Подивимось його, — мовив Гленарван. — З ним буде легше, адже ми всі знаємо французьку мову.

Ось текст третього документа:

— Гляньте, тут є цифри! — скрикнула Гелена.

— Будемо діяти послідовно, — сказав Гленарван. — Дозвольте мені відтворити одне за одним ці неповні порізнені слова. Я бачу, що йдеться про трищоглове судно, повну назву якого подають нам спільно англійський і французький документи:

«Британія». Далі — «гонія» і «південний», з них зрозуміле тільки друге слово.

— Оце дорогоцінна деталь, — зауважив Джон Манглс. — Виходить, судно потонуло в Південній півкулі.

— Це ще не надто певно, — кинув майор.

— Підемо далі,- сказав Гленарван. — Слово «діст» частина дієслова «дістатися». Отже, ці горопахи дісталися до якогось берега. Але куди? Що воно за «контин»? Може, континент? Потім «жорсток»?

— Жорстокий! — скрикнув Джон Манглс. — От і пояснення німецького слова *graus*: *grausam* — жорстокий.

— Далі! Далі! — вигукнув Гленарван, чие збудження і цікавість зростали в міру того, як на його очах роз'єднані слова набували логічного змісту.- Інд... Чи не мовиться тут про Індію, куди, можливо, було викинуто цих моряків? А що означає слово «овго»? А, довгота. Ось і широта: тридцять сім градусів одинадцять мінут. Нарешті маємо хоч одну точну вказівку.

— Так, але тут бракує довготи, — зауважив Мак-Наббс.

— Не можна вимагати, щоб було все, дорогий майоре. Знати градус широти — це вам неабищо. Французький документ таки найповніший. Очевидно, кожний — дослівний переклад двох

інших, бо кількість рядків всюди однакова. Тепер треба їх об'єднати, перекласти якоюсь одною мовою й відтворити їхній найвірогідніший, найлогічніший і найповніший зміст.

— А якою мовою ви будете перекладати? — запитав майор.

— Французькою, — відповів Гленарван, — бо ж найбільше значущих слів збереглося саме у французькому документі.

— Цілком слушно, сер, — сказав Джон Мангс. — До того ж ми всі добре знаємо цю мову.

— Отже, зробимо так. Я перепису документ, поєднуючи частки слів і фраз, доповнюючи їх безсумнівними за змістом словами і залишаючи проміжки недоторканими; потім ми порівняємо й обміркуємо.

Гленарван не гаючись узявся за перо й за кілька хвилин подав своїм друзям папір, де було написано:

<i>7 червня 1862 трищоглове судно «Британія»</i>			
<i>Глазго</i>	<i>затонуло</i>	<i>гонії</i>	<i>південн</i>
	<i>берег</i>		<i>два матроси</i>
<i>капітан</i>	<i>Гр</i>		<i>діст</i>
<i>контин</i>	<i>пол</i>	<i>жорсток</i>	<i>інд</i>
<i>кинуто цей документ</i>			<i>довгоги</i>
<i>і 37° 11' широти</i>		<i>Подайте їм допомогу</i>	
	<i>загинуть</i>		

Тут саме з'явився матрос. Він доповів капітанові, що «Дункан» уже увиходить до Клайдської затоки, й запитав, які будуть розпорядження.

— Ваші наміри, сер? — звернувся Джон Мангльс до Гленарвана.

— Якнайшвидше дістатися до Думбартона. Відтіль леді Гелена поїде до Малькольм-Касла, а я — до Лондона, щоб подати цей документ в адміралтейство.

Джон Мангльс зробив відповідні розпорядження, і матрос пішов переказати їх помічникові капітана.

— Тепер, друзі мої,- сказав Гленарван, — повернемось до нашого документа. Ми натрапили на слід страшної катастрофи. Від нашої кмітливості залежить життя кількох людей. Докладемо ж усіх зусиль, щоб розгадати цю таємницю.

— Ми готові, любий Едварде, — мовила Гелена.

— Насамперед треба визначити в цьому документі три частини: по-перше, те, що ми знаємо, по-друге, те, що дозволяє робити певні припущення, і третє — те, що нам невідоме. Що ж ми знаємо? Те, що 7 червня 1862 року трищоглове судно «Британія» з порту Глазго потонуло, що два матроси й капітан кинули в море цей документ під 37°11' широти і що

вони просять допомоги.

— Достеменно так, — мовив майор.

— Які припущення вірогідні? Перш за все — корабель загинув десь у південних морях, і тут я прошу уважніше придивитися до слова «гонія». Може, це частинка назви якоїсь країни?

— Патагонія! — скрикнула Гелена.

— Безперечно.

— Та хіба ж тридцять сьома паралель перетинає Патагонію? — спитав майор.

— Це дуже легко перевірити, — відповів Джон Мангліс, розгортаючи карту Південної Америки. — Саме так. Тридцять сьома паралель проходить крізь Патагонію. Вона перетинає Арауканію й пампу вздовж північних кордонів Патагонії і губиться в Атлантичному океані.

— Гаразд! Читаємо далі. Двоє матросів і капітан «діст...» дістались, але куди? «Контин»... — до континенту; зверніть увагу, до континенту, а не острова. Що ж сталося з ними? На щастя, тут збереглося три літери «пол...», які говорять нам про їхню долю. Ці бідолахи — бранці, вони потрапили в полон. До кого? До «жорстоких індіанців». Хіба це не переконливо? Хіба слова, котрих бракує, не просяться самі собою на порожні місця? Хіба документ не робиться раз у раз ясніший?

Гленарван говорив упевнено, в очах світилося щире й глибоке переконання. Його запал передався

іншим, і вони всі враз вигукнули:

— Так! Безперечно, так!

Помовчавши хвилину, Гленарван повів мову далі:

— Наші припущення, друзі, видаються мені цілком вірогідними. Як на мене, катастрофа сталася біля берегів Патагонії. А втім, я довідаюся в Глазго, куди йшла «Британія», і ми тоді розміркуємо, чи могла вона опинитись в тих місцях.

— Нема потреби їхати так далеко, — зауважив Джон Манглс. — В мене є комплект «Торговельної й мореплавської газети», ми зараз матимемо найточніші відомості.

— Так подивімось мерщій! — сказала Гелена.

Джон Манглс узяв весь комплект за 1862 рік і почав швидко переглядати. Невдовзі він з видимим задоволенням прочитав:

— «30 травня 1862 року. Перу. Кально. Місце призначення Глазго, «Британія», капітан Грант».

— Грант! — вигукнув Гленарван. — Той мужній шотландець, що хотів заснувати Нову Шотландію на островах Тихого океану!

— Так, — ствердив Джон Манглс, — той самий. 1861 року він відплив з Глазго на «Британії», і відтоді про нього ні чутки, ні вістки.

— Жодного сумніву, це він, — сказав Гленарван. — «Британія» вийшла з Кально 30 травня, а 7 червня, за тиждень, потонула біля берегів

Патагонії. Ось вся її історія, вміщена в цих рештках слів, котрі, здавалось, ніколи не вдасться розтлумачити. Бачите, друзі, в тій частині, що дозволяла припущення, ми розгадали майже все. Тепер єдине, чого нам бракує, — це градуса довготи.

— А він нам і не потрібен, — сказав Джон Мангльс, — коли відомі країна й широта, я узявся б знайти місце, де скоїлось лихо.

— Отже, тепер ми знаємо геть усе? — спитала Гелена.

— Все, люба Гелено, — відповів Гленарван, — і прогалини в документі, пороблені морською водою, я можу заповнити тепер так легко, наче мені диктуватиме сам капітан Грант.

Гленарван знов узяв перо й не вагаючись написав таке:

«7 червня 1862 року трищоглове судно «Британія», із порту Глазго, затонуло біля берегів Патагонії, у Південній півкулі. Двоє матросів і капітан Грант спробують дістатися до континенту, де потраплять у полон до жорстоких індіанців. Цей документ кинуто... градусів довготи і $37^{\circ}11'$ широти. Подайте їм допомогу, або ж вони загинуть».

— Добре! Добре, любий Едварде, — сказала Гелена. — Якщо ці бідолахи знову побачать свою вітчизну, то саме вам вони будуть зобов'язані цим щастям.

— Вони побачать її! — відповів Гленарван. —